ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

της 30ής Σεπτεμβρίου 2003 *

Στην υπόθεση C-224/01,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien (Αυστρία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Gerhard Köbler

και

Republik Österreich,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία, αφενός, του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 39 ΕΚ) και, αφετέρου, της νομολογίας του Δικαστηρίου της προκύπτουσας, ιδίως, από τις αποφάσεις της 5ης Μαρτίου 1996, C-46/93 και C-48/93, Brasserie du pêcheur και Factortame (Συλλογή 1996, σ. I-1029), και της 17ης Σεπτεμβρίου 1997, C-54/96, Dorsch Consult (Συλλογή 1997, σ. I-4961),

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, J.-P. Puissochet, M. Wathelet, R. Schintgen και C. W. A. Timmermans (εισηγητή), προέδρους τμήματος, C. Gulmann, D. A. O. Edward, A. La Pergola, P. Jann, B. Σκουρή, F. Macken N. Colneric, S. von Bahr, J. N. Cunha Rodrigues και A. Rosas, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Léger
γραμματέας: H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— ο G. Köbler, εκπροσωπούμενος από τον A. König, Rechtsanwalt,

— η Republik Österreich, εκπροσωπούμενη από τον M. Windisch,

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον H. Dossi,

— η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους A. Dittrich και W.-D. Plessing,

— η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους R. Abraham και G. de Bergues, καθώς και την C. Isidoro,

— η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την H. G. Sevenster,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον J. E. Collins, επικουρούμενο από τους D. Anderson, QC, και M. Hoskins, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους J. Sack και H. Kreppel,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις του G. Köbler, εκπροσωπούμενου από τον A. König, της Αυστριακής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον E. Riedl, της Γερμανικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον A. Dittrich, της Γαλλικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον R. Abraham, της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από την H. G. Sevenster, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από τον J. E. Collins, επικουρούμενο από τους D. Anderson και M. Hoskins, καθώς και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τους J. Sack και H. Kreppel, κατά τη συνεδρίαση της 8ης Οκτωβρίου 2002,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 8ης Απριλίου 2003,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με διάταξη της 7ης Μαΐου 2001, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 6 Ιουνίου 2001, το Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 234

ΕΚ, πέντε προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία, αφενός, του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 39 ΕΚ) και, αφετέρου, της νομολογίας του Δικαστηρίου της προκύπτουσας, ιδίως, από τις αποφάσεις της 5ης Μαρτίου 1996, C-46/93 και C-48/93, Brasserie du pêcheur και Factortame (Συλλογή 1996, σ. I-1029), και της 17ης Σεπτεμβρίου 1997, C-54/96, Dorsch Consult (Συλλογή 1997, σ. I-4961).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο αγωγής αποζημιώσεως που άσκησε ο G. Köbler κατά της Republik Österreich (Δημοκρατίας της Αυστρίας), λόγω παραβάσεως διατάξεως του κοινοτικού δικαίου διά αποφάσεως του Verwaltungsgerichtshof, ανωτάτου διοικητικού δικαστηρίου.

Το νομικό πλαίσιο

3 Το άρθρο 48, παράγραφος 3, του Gehaltsgesetz 1956 (νόμου περί μισθολογίου του 1956, BGBl. 1956/54), όπως τροποποιήθηκε το 1997 (BGBl. I, 1997/109, στο εξής: GG), προβλέπει τα εξής:

«Αν είναι αναγκαίο προκειμένου να συνεχίσει να προσφέρει τις υπηρεσίες του ένας ημεδαπός ή αλλοδαπός επιστήμων ή καλλιτέχνης, ο Ομοσπονδιακός Πρόεδρος έχει τη δυνατότητα να του χορηγήσει βασικό μισθό υψηλότερο εκείνου που προβλέπει το άρθρο 48, παράγραφος 2, κατά τον διορισμό σε θέση καθηγητή πανεπιστημίου (άρθρο 21 του Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten [ομοσπονδιακού νόμου περί οργανώσεως των πανεπιστημίων], BGBl. 1993/805, καλούμενου "UOG 1993") ή τακτικού καθηγητή πανεπιστημίου ή ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος.»

4 Το άρθρο 50 bis, παράγραφος 1, του GG ορίζει τα ακόλουθα:

«Καθηγητής πανεπιστημίου (άρθρο 21 του UOG 1993) ή τακτικός καθηγητής πανεπιστημίου ή ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος, ο οποίος έχει στη θέση αυτή αρχαιότητα δεκαπέντε ετών την οποία συμπλήρωσε σε αυστριακά πανεπιστήμια ή σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ο οποίος επί τέσσερα έτη έχει λάβει το ειδικό επίδομα αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50, παράγραφος 4, μπορεί να ζητήσει, από της ημερομηνίας συνδρομής των δύο αυτών προϋποθέσεων, ειδικό επίδομα αρχαιότητας λαμβανόμενο υπόψη για τον υπολογισμό της συντάξεως, το ύψος του οποίου είναι αντίστοιχο του επιδόματος αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50, παράγραφος 4.»

Η διαφορά της κύριας δίκης

5 Ο G. Köbler συνδέεται από 1ης Μαρτίου 1986 με το αυστριακό Δημόσιο με σύμβαση δημοσίου δικαίου, ως τακτικός καθηγητής του Πανεπιστημίου του Innsbruck (Αυστρία). Κατά τον διορισμό του του χορηγήθηκε μισθός τακτικού καθηγητή πανεπιστημίου, δεύτερο κλιμάκιο, προσαυξημένος κατά το ειδικό επίδομα αρχαιότητας.

6 Με έγγραφο της 28ης Φεβρουαρίου 1996, ο G. Köbler ζήτησε τη χορήγηση του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας καθηγητών πανεπιστημίου, δυνάμει του άρθρου 50 bis του GG. Υποστήριξε ότι, καίτοι δεν έχει συμπληρώσει δεκαπενταετή αρχαιότητα ως καθηγητής σε αυστριακά πανεπιστήμια, εντούτοις έχει την απαιτούμενη αρχαιότητα αν ληφθεί υπόψη η διάρκεια της υπηρεσίας του σε πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών της Κοινότητας. Κατά τη γνώμη του, η προϋπόθεση αρχαιότητας, δεκαπέντε ετών που να έχει συμπληρωθεί αποκλειστικά σε αυστριακά

πανεπιστήμια — χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η υπηρεσία σε πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών — συνιστά, από της προσχωρήσεως της Δημοκρατίας της Αυστρίας στην Κοινότητα, έμμεση δυσμενή διάκριση η οποία κατά το κοινοτικό δίκαιο είναι αδικαιολόγητη.

7 Στο πλαίσιο της διαφοράς που ανέκυψε εκ της αξιώσεως αυτής του G. Köbler, το Verwaltungsgerichtshof (Αυστρία) υπέβαλε στο Δικαστήριο, με διάταξη της 22ας Οκτωβρίου 1997, αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, η οποία καταχωρίστηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου με τον αριθμό C-382/97.

8 Με έγγραφο της 11ης Μαρτίου 1998, ο Γραμματέας του Δικαστηρίου ζήτησε από το Verwaltungsgerichtshof να διευκρινίσει αν κρίνει αναγκαίο να εμμείνει στην αίτησή του για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ενόψει της αποφάσεως της 15ης Ιανουαρίου 1998, C-15/96, Schöning-Κουγεβετοπούλου (Συλλογή 1998, σ. I-47).

9 Με διάταξη της 25ης Μαρτίου 1998, το Verwaltungsgerichtshof ζήτησε από τους διαδίκους της ενώπιόν του διαφοράς να διατυπώσουν τις απόψεις τους επί της αιτήσεως του Γραμματέα του Δικαστηρίου, με την προσωρινού χαρακτήρα επισήμανση ότι το νομικό ζήτημα που αποτελούσε το αντικείμενο της προδικαστικής παραπομπής έχει επιλυθεί υπέρ της απόψεως του G. Köbler.

10 Με διάταξη της 24ης Ιουνίου 1998, το Verwaltungsgerichtshof ανακάλεσε την αίτησή του για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως και, με εκδοθείσα την ίδια ημέρα απόφασή του, απέρριψε την αγωγή του G. Köbler με το σκεπτικό ότι το ειδικό επίδομα αρχαιότητας συνιστά ένα είδος ανταμοιβής για την επίδειξη πίστεως, η οποία, εξ αντικειμένου, δικαιολογεί απόκλιση από τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων.

11 Στην απόφαση της 24ης Ιουνίου 1998 τονίζεται, μεταξύ άλλων:

«[...] Το Verwaltungsgerichtshof δέχθηκε στη διάταξή του της 22ας Οκτωβρίου 1997, με την οποία υποβλήθηκε η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, [στην υπόθεση C-382/97] ότι το "ειδικό επίδομα αρχαιότητας των τακτικών καθηγητών πανεπιστημίου" δεν έχει τον χαρακτήρα ούτε ανταμοιβής για την επίδειξη πίστεως ούτε άλλης ανταμοιβής, αλλά αποτελεί τμήμα των αποδοχών στο πλαίσιο του συστήματος προαγωγών.

Η νομική αυτή άποψη, που δεν διατυπώθηκε δεσμευτικά σε σχέση με τους διαδίκους της ενώπιον του διοικητικού δικαστηρίου δίκης, έχει εγκαταλειφθεί.

[...]

Εκ των ανωτέρω καθίσταται προφανές ότι το ειδικό επίδομα αρχαιότητας σύμφωνα με το άρθρο 50 bis του Gehaltsgesetz του 1956 δεν περιλαμβάνεται στη "διαμόρφωση τιμής αγοράς", που γίνεται στο πλαίσιο της διαδικασίας διορισμού, αλλά σκοπός του είναι να παράσχει στους ερευνητές, οι οποίοι εργάζονται σε αγορά εργασίας που παρουσιάζει μεγάλη κινητικότητα, ένα κίνητρο για την εξέλιξη της σταδιοδρομίας τους σε αυστριακά πανεπιστήμια. Συνεπώς, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως τμήμα των συνήθων αποδοχών και προϋποθέτει, ως εκ του σκοπού της χορηγήσεώς του ως ανταμοιβής για την επίδειξη πίστεως, προς θεμελίωση της σχετικής αξιώσεως, ορισμένη διάρκεια της εργασιακής σχέσεως με την ιδιότητα τακτικού καθηγητή πανεπιστημίου σε αυστριακά πανεπιστήμια. Ο ορισμός αυτός δεν αποκλείει, κατ' αρχήν, τη διαμόρφωση του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας ως στοιχείου του μηνιαίου μισθού και την απόδοση διαρκούς χαρακτήρα σ' αυτήν την ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

Επειδή στην Αυστρία — καθόσον αυτό αφορά την παρούσα υπόθεση — το Ομοσπονδιακό Δημόσιο φέρει την αποκλειστική ευθύνη για τα πανεπιστήμια, οι διατάξεις του άρθρου 50 bis του Gehaltsgesetz του 1956 εφαρμόζονται — αντιθέτως προς την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση Schöning-Κουγεβετοπούλου — επί ενός μόνον εργοδότη. Ο συνυπολογισμός της προϋπηρεσίας που ζητεί ο προσφεύγων εντάσσεται στο πλαίσιο της "τιμής αγοράς", κατά τις διαπραγματεύσεις διορισμού. Ο συνυπολογισμός των προγενέστερων αυτών περιόδων υπηρεσίας προς θεμελίωση δικαιώματος για ειδικό επίδομα αρχαιότητας δεν προβλέπεται ούτε για τους αυστριακούς ερευνητές οι οποίοι ασκούν εκ νέου διδακτικά καθήκοντα στην Αυστρία μετά την άσκηση της δραστηριότητας αυτής στην αλλοδαπή και θα ερχόταν σε αντίφαση με το επιχείρημα της ανταμοιβής για την επίδειξη μακροχρόνιας πίστεως προς τον ίδιο εργοδότη που κατά το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μπορεί να δικαιολογήσει ρύθμιση αντιβαίνουσα στην απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων.

Επειδή η προβαλλόμενη εν προκειμένω αξίωση του προσφεύγοντος για χορήγηση ειδικού επιδόματος αρχαιότητας δυνάμει του άρθρου 50 bis του Gehaltsgesetz του 1956 αφορά προβλεπόμενη εκ του νόμου ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, το δε Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έχει δεχθεί, για τους προεκτεθέντες λόγους, ότι ένα τέτοιο σύστημα δικαιολογεί κάποια απόκλιση από την αρχή της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων, η στηριζόμενη επί της παραβιάσεως της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων προσφυγή πρέπει να κριθεί ως αβάσιμη· επιβάλλεται, επομένως, να απορριφθεί [...].»

12 Ο G. Köbler άσκησε αγωγή αποζημιώσεως κατά της Republik Österreich ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, αιτούμενος την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη εκ της μη καταβολής του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας. Υποστηρίζει ότι η απόφαση του Verwaltungsgerichtshof της 24ης Ιουνίου 1998 συνιστά παράβαση απευθείας εφαρμοστέων διατάξεων του κοινοτικού δικαίου, όπως τις έχει ερμηνεύσει το Δικαστήριο με τις αποφάσεις του με τις οποίες έκρινε ότι ένα ειδικό επίδομα αρχαιότητας δεν συνιστά ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

13 Η Republik Österreich ισχυρίζεται ότι η απόφαση του Verwaltungsgerichtshof της 24ης Ιουνίου 1998 δεν συνιστά παράβαση απευθείας εφαρμοστέων διατάξεων του

κοινοτικού δικαίου. Εξάλλου, κατά την άποψή της, απόφαση δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό, όπως το Verwaltungsgerichtshof, δεν μπορεί να θεμελιώσει υποχρέωση του Δημοσίου για αποζημίωση.

Τα προδικαστικά ερωτήματα

14 Το Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien, κρίνοντας ότι, στην υπόθεση της οποίας έχει επιληφθεί, η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου δεν είναι βέβαιη και ότι μια τέτοια ερμηνεία είναι αναγκαία για την έκδοση της αποφάσεώς του, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει η νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κατά την οποία για τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης του Δημοσίου λόγω παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου είναι αδιάφορο ποιο όργανο κράτους μέλους διέπραξε την εν λόγω παραβίαση (βλ., για παράδειγμα, [προπαρατεθείσα] απόφαση [Brasserie du pêcheur και Factortame]), εφαρμογή και στην περίπτωση κατά την οποία η αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο συμπεριφορά κρατικού οργάνου είναι απόφαση ανωτάτου δικαστηρίου κράτους μέλους όπως, στην παρούσα υπόθεση, του Verwaltungsgerichtshof;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Έχει η νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κατά την οποία εναπόκειται στην έννομη τάξη των κρατών μελών να ορίσει ποιο δικαστήριο είναι αρμόδιο για την απόφαση επί διαφορών οι οποίες αφορούν ατομικά δικαιώματα που στηρίζονται στο κοινοτικό δίκαιο (βλ., για παράδειγμα, [προ-

παρατεθείσα] απόφαση [Dorsch Consult]), εφαρμογή και στην περίπτωση κατά την οποία η αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο συμπεριφορά οργάνου είναι απόφαση ανωτάτου δικαστηρίου κράτους μέλους όπως, στην παρούσα υπόθεση, του Verwaltungsgerichtshof;

3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα:

Αντιβαίνει η διατυπωθείσα στην ανωτέρω εκτεθείσα απόφαση του Verwaltungsgerichtshof νομική άποψη, κατά την οποία το ειδικό επίδομα αρχαιότητας αποτελεί είδος ανταμοιβής για την επίδειξη πίστεως στον εργοδότη, σε κανόνα του άμεσα εφαρμοστέου κοινοτικού δικαίου, ιδίως στην απαγόρευση των εμμέσων διακρίσεων που προβλέπει το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΚ και στη σχετική πάγια νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων;

4) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα:

Αποτελεί ο εν λόγω παραβιασθείς κανόνας του άμεσα εφαρμοστέου κοινοτικού δικαίου κανόνα ο οποίος θεμελιώνει δικαίωμα για τον ενάγοντα της κύριας δίκης;

5) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο τέταρτο ερώτημα:

Έχει το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, βάσει του περιεχομένου της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, όλα τα πληροφοριακά στοιχεία που απαιτούνται ώστε να μπορέσει να κρίνει το ίδιο αν το Verwaltungsgerichtshof υπερέβη προδήλως και καταφώρως, ενόψει των εκτεθέντων πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, τα περιθώρια της διακριτικής ευχέρειας, ή επαφίει στην κρίση του αιτούντος αυστριακού δικαστηρίου την απάντηση στο ερώτημα αυτό;»

Επί του πρώτου και του δευτέρου ερωτήματος

15 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία επιβάλλεται να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά ουσιαστικώς αν η αρχή κατά την οποία τα κράτη μέλη υπέχουν την υποχρέωση να αποκαθιστούν τις ζημίες που προκαλούν στους ιδιώτες οι καταλογιστέες στα κράτη μέλη παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου ισχύει και στην περίπτωση κατά την οποία η καταλογιζόμενη παραβίαση απορρέει από απόφαση δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό και αν, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, εναπόκειται στην έννομη τάξη του κάθε κράτους μέλους να ορίσει το δικαστήριο που είναι αρμόδιο για την επίλυση διαφορών σχετικών με μια τέτοια αποζημίωση.

Παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

16 Ο G. Köbler, η Γερμανική και η Ολλανδική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή, υποστηρίζουν ότι μπορεί να θεμελιωθεί ευθύνη κράτους μέλους για παραβίαση του κοινοτικού δικαίου, λόγω πταίσματος καταλογιστέου σε δικαιοδοτικό όργανο. Εντούτοις, οι εν λόγω κυβερνήσεις και η Επιτροπή φρονούν ότι η ευθύνη αυτή πρέπει να είναι οριοθετημένη και να υπόκειται σε ορισμένες περιοριστικές προϋποθέσεις, επιπροσθέτως εκείνων που έχουν ήδη διατυπωθεί στην προαναφερθείσα απόφαση Brasserie du pêcheur και Factortame.

17 Η Γερμανική και Ολλανδική Κυβέρνηση υποστηρίζουν, σχετικώς, ότι δεν συντρέχει «κατάφωρη παραβίαση» κατά την έννοια αυτής της αποφάσεως παρά μόνον αν η δικαστική απόφαση συνεπάγεται ιδιαιτέρως σοβαρή και πρόδηλη παραβίαση του εφαρμοστέου κοινοτικού δικαίου. Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, η παραβίαση κανόνος δικαίου εκ μέρους δικαστηρίου είναι ιδιαίτερα σοβαρή και πρόδηλη μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η ερμηνεία ή η μη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου είναι, αφενός, αντικειμενικώς αδικαιολόγητη και, αφετέρου, από υποκειμενικής απόψεως, συνιστά εκ προθέσεως παραβίαση. Δικαιολογούνται τέτοιου είδους περιοριστικά κριτήρια τόσο για την προστασία της αρχής της ισχύος του δεδικα-

σμένου όσο και για την προστασία της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας. Εξάλλου, ένα περιοριστικό σύστημα ευθύνης του Δημοσίου για ζημίες προκαλούμενες από πεπλανημένες δικαστικές αποφάσεις ανταποκρίνεται, κατά την άποψη της Γερμανικής Κυβερνήσεως, σε γενική αρχή κοινή στις έννομες τάξεις των κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 288 ΕΚ.

18 Η Γερμανική και Ολλανδική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι ευθύνη κράτους μέλους μπορεί να θεμελιωθεί μόνο στις περιπτώσεις δικαστικών αποφάσεων κατά των οποίων δεν χωρεί η άσκηση ενδίκου μέσου, ιδίως διότι το άρθρο 234 ΕΚ επιβάλλει υποχρέωση προδικαστικής παραπομπής μόνο στα δικαστήρια εκείνα που εκδίδουν τέτοιου είδους αποφάσεις. Η Ολλανδική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η ευθύνη του Δημοσίου μπορεί να θεμελιωθεί μόνο στην περίπτωση πρόδηλης και σοβαρής παραβιάσεως αυτής της υποχρεώσεως προδικαστικής παραπομπής.

19 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι περιορισμός της ευθύνης του Δημοσίου για δικαστικές αποφάσεις προβλέπεται σε όλα τα κράτη μέλη, είναι δε αναγκαίος προς διασφάλιση της ισχύος του δεδικασμένου των αμετακλήτων αποφάσεων και, κατά προέκταση, της ασφαλείας δικαίου. Προς τούτο, προτείνει να θεωρηθεί ότι συντρέχει «κατάφωρη παραβίαση» του κοινοτικού δικαίου μόνο στην περίπτωση κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο καταχράται προδήλως της εξουσίας του ή προφανώς παραβλέπει την έννοια και την έκταση του κοινοτικού δικαίου. Εν προκειμένω, το προσαπτόμενο στο Verwaltungsgerichtshof πταίσμα είναι συγγνωστό, ο συγγνωστός δε αυτός χαρακτήρας αποτελεί ένα από τα κριτήρια εκ των οποίων συνάγεται η έλλειψη κατάφωρης παραβιάσεως του δικαίου (βλ. απόφαση της 4ης Ιουλίου 2000, C-424/97, Haim (Συλλογή 2000, σ. I-5123, σκέψη 43).

20 Η Republik Österreich και η Αυστριακή Κυβέρνηση (στο εξής από κοινού: Δημοκρατία της Αυστρίας), καθώς και η Γαλλική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, υποστηρίζουν ότι δεν μπορεί να θεμελιωθεί ευθύνη κράτους μέλους για παραβίαση του κοινοτικού δικαίου καταλογιστέα σε δικαιοδοτικό όργανο. Προβάλλουν λόγους αναγόμενους στην ισχύ του δεδικασμένου, στην αρχή της ασφαλείας δικαίου, στην ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας, στη θέση της δικαστικής εξουσίας εντός της κοινοτικής εννόμου τάξεως, καθώς και στη σύγκριση

με τις ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασίες για τη θεμελίωση ευθύνης της Κοινότητας δυνάμει του άρθρου 288 ΕΚ.

21 Η Δημοκρατία της Αυστρίας υποστηρίζει, ειδικότερα, ότι η επανεξέταση της νομικής εκτιμήσεως στην οποία κατέληξε δικαστήριο αποφαινόμενο σε τελευταίο βαθμό είναι ασυμβίβαστη με το λειτούργημα ενός τέτοιου δικαστηρίου, καθόσον σκοπός των αποφάσεών του είναι η αμετάκλητη επίλυση της διαφοράς. Εξάλλου, δεδομένου ότι το Verwaltungsgerichtshof προέβη σε λεπτομερή εξέταση του κοινοτικού δικαίου στην απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998, δεν θα ερχόταν σε αντίθεση με το κοινοτικό δίκαιο ο αποκλεισμός οποιασδήποτε άλλης δυνατότητας προσφυγής ενώπιον αυστριακού δικαστηρίου. Επίσης, η Αυστριακή Δημοκρατία υποστηρίζει ότι οι προϋποθέσεις θεμελιώσεως της ευθύνης κράτους μέλους δεν πρέπει να διαφέρουν από εκείνες που θεμελιώνουν την ευθύνη της Κοινότητας σε ανάλογες περιστάσεις. Δεδομένου ότι το άρθρο 288, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην περίπτωση παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου εκ μέρους του Δικαστηρίου, εφόσον, σε μια τέτοια περίπτωση, θα εκαλείτο να αποφανθεί επί ζητήματος αποκαταστάσεως ζημίας που το ίδιο προκάλεσε, κατά τρόπο που θα το καθιστούσε ταυτόχρονα δικαστή και διάδικο, δεν μπορεί, επίσης, να θεμελιωθεί ευθύνη των κρατών μελών για ζημία προκληθείσα από δικαστήριο αποφαινόμενο σε τελευταίο βαθμό.

22 Η Αυστριακή Δημοκρατία υποστηρίζει, επίσης, ότι σκοπός του άρθρου 234 ΕΚ δεν είναι η παροχή δικαιωμάτων στους ιδιώτες. Πράγματι, στο πλαίσιο μιας προδικαστικής διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου, οι διάδικοι της κύριας δίκης δεν μπορούν ούτε να αλλάξουν το περιεχόμενο των προδικαστικών ερωτημάτων ούτε να ζητήσουν να κηρυχθούν αυτά άνευ αντικειμένου (βλ. απόφαση της 9ης Δεκεμβρίου 1965, 44/65, Singer, Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 201). Εξάλλου, μόνον η παράβαση διατάξεως σκοπούσας στην παροχή δικαιωμάτων στους ιδιώτες είναι δυνατόν να θεμελιώσει, ενδεχομένως, την ευθύνη κράτους μέλους. Επομένως, μια τέτοια ευθύνη δεν μπορεί να θεμελιωθεί σε παράβαση του άρθρου 234 ΕΚ εκ μέρους δικαστηρίου αποφαινομένου σε τελευταίο βαθμό.

23 Η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η αναγνώριση δικαιώματος αποζημιώσεως λόγω προβαλλομένης πεπλανημένης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου με αμετάκλητη απόφαση εθνικού δικαστηρίου αντιβαίνει προς την αρχή του σεβασμού της

ισχύος του ουσιαστικού δεδικασμένου, όπως την έχει αναγνωρίσει το Δικαστήριο στην απόφασή του της 1ης Ιουνίου 1999, C-126/97, Eco Swiss (Συλλογή 1999, σ. I-3055). Η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι η αρχή του απαραβίαστου του ουσιαστικού δεδικασμένου περιβάλλεται ιδιαίτερη αξία στις έννομες εκείνες τάξεις που στηρίζονται στην υπεροχή του δικαίου και στον σεβασμό των δικαστικών αποφάσεων. Αν αναγνωριστεί ευθύνη του Δημοσίου για παραβίαση του κοινοτικού δικαίου εκ μέρους δικαιοδοτικού οργάνου, τίθενται υπό αμφισβήτηση αυτή η υπεροχή και αυτός ο σεβασμός.

24 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι, κατ' αρχήν και πλην των εξαιρέσεων που αφορούν, ιδίως, παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος προστατευόμενου από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ), ουδεμία αγωγή αποζημιώσεως μπορεί να ασκηθεί κατά του Στέμματος για δικαστικές αποφάσεις. Κατά την άποψή της, η αρχή της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων που απορρέουν από κοινοτικούς κανόνες, επί της οποίας στηρίζεται η αρχή της ευθύνης του Δημοσίου, δεν είναι απόλυτη, επικαλείται δε σχετικώς τις αποκλειστικές προθεσμίες. Σε σπάνιες μόνο περιπτώσεις μπορεί να στηριχθεί επί της αρχής αυτής αγωγή αποζημιώσεως κατά του Δημοσίου, για ορισμένες εθνικές δικαστικές αποφάσεις αυστηρώς καθορισμένες. Συνεπώς, τα οφέλη που προκύπτουν από την αναγνώριση δικαιώματος αποζημιώσεως λόγω πεπλανημένης δικαστικής αποφάσεως είναι περιορισμένα. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι επιβάλλεται να σταθμιστούν αυτά τα οφέλη σε σχέση με ορισμένες ιδιαίτερα σημαντικές επιδιώξεις.

25 Σχετικώς, αναφέρεται πρώτον στις αρχές της ασφαλείας δικαίου και της ισχύος του δεδικασμένου. Ο νόμος αποθαρρύνει την αμφισβήτηση δικαστικών αποφάσεων, πλην της περιπτώσεως ασκήσεως εφέσεως. Σκοπός είναι η προστασία του νικήσαντος διαδίκου και η προς το γενικό συμφέρον ενίσχυση της ασφαλείας δικαίου. Κατά το παρελθόν, το Δικαστήριο έδειξε ότι είναι διατεθειμένο να περιορίσει την έκταση της αρχής της αποτελεσματικής προστασίας προκειμένου να προστατεύσει τις «αρχές στις οποίες βασίζεται το εθνικό δικαιοδοτικό σύστημα, όπως είναι αυτές της ασφαλείας δικαίου και της τηρήσεως του δεδικασμένου [της οποίας] αποτελεί την έκφραση» (προαναφερθείσα απόφαση Eco Swiss, σκέψεις 43 έως 48). Η αναγνώριση ευθύνης του Δημοσίου για πταίσμα της δικαστικής εξουσίας δημιουργεί κίνδυνο νομικής συγχύσεως και αβεβαιότητα στους διαδίκους μιας διαφοράς ως προς την κατάστασή τους.

26 Δεύτερον, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι θα εθίγετο το κύρος και η φήμη της δικαστικής εξουσίας αν, μελλοντικώς, μια δικαστική πλάνη θα μπορούσε να παράσχει αφορμή για την άσκηση αγωγής αποζημιώσεως. Τρίτον, υποστηρίζει ότι η ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας συνιστά, στο πλαίσιο της συνταγματικής τάξεως όλων των κρατών μελών, θεμελιώδη αρχή, η οποία πάντως ουδέποτε μπορεί να θεωρηθεί ως απολύτως διασφαλισμένη. Η αποδοχή ευθύνης του Δημοσίου για δικαστικές αποφάσεις θα δημιουργούσε τον κίνδυνο αμφισβητήσεως αυτής της ανεξαρτησίας.

27 Τέταρτον, η παροχή στα εθνικά δικαστήρια της αρμοδιότητας να αποφαίνονται τα ίδια στις υποθέσεις στις οποίες έχει εφαρμογή το κοινοτικό δίκαιο συνεπάγεται παραδοχή του ενδεχομένου ότι μπορεί τα δικαστήρια αυτά να περιπίπτουν ενίοτε σε πλάνες κατά των οποίων δεν χωρεί ένδικο μέσο ούτε υφίσταται άλλη δυνατότητα ιάσεως. Το μειονέκτημα αυτό έχει πάντοτε κριθεί ως αποδεκτό. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου τονίζει, σχετικώς, ότι, αν γίνει δεκτή η δυνατότητα θεμελιώσεως ευθύνης του Δημοσίου λόγω πταίσματος της δικαστικής εξουσίας, ώστε το Δικαστήριο να έχει τη δυνατότητα να αποφαίνεται προδικαστικώς επί ενός τέτοιου ζητήματος, τότε το Δικαστήριο δεν θα έχει απλώς τη δυνατότητα να αποφαίνεται επί της ορθότητας των αποφάσεων των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, αλλά, επίσης, να εκτιμά τον σοβαρό ή συγγνωστό χαρακτήρα της πλάνης στην οποία υπέπεσαν. Οι συνέπειες αυτής της καταστάσεως επί της ζωτικής σημασίας σχέσεως μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων δεν θα είναι, προφανώς, ευεργετικές.

28 Πέμπτον, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ισχυρίζεται ότι θα είναι δύσκολο να προσδιοριστεί το αρμόδιο να κρίνει μια τέτοια υπόθεση ευθύνης του Δημοσίου δικαστήριο, ιδίως στο Ηνωμένο Βασίλειο, ενόψει τόσο του ενιαίου δικαιοδοτικού του συστήματος όσο και της αυστηρής εφαρμογής της αρχής «stare decisis». Έκτον, υποστηρίζει ότι, αν μπορεί να θεμελιωθεί ευθύνη του Δημοσίου για πταίσμα της δικαστικής εξουσίας, θα έπρεπε κατά τον ίδιο τρόπο και υπό τις αυτές προϋποθέσεις να δύναται να θεμελιωθεί ευθύνη της Κοινότητας για πταίσματα των κοινοτικών δικαιοδοτικών οργάνων.

29 Όσον αφορά, ειδικότερα, το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, ο G. Köbler καθώς και η Αυστριακή και Γερμανική Κυβέρνηση ισχυρίζονται ότι απόκειται στην έννομη

τάξη των κρατών μελών ο καθορισμός του δικαστηρίου που είναι αρμόδιο να αποφαίνεται επί διαφορών που αφορούν δικαιώματα απορρέοντα από το κοινοτικό δίκαιο. Συνεπώς, στο ερώτημα αυτό η απάντηση πρέπει να είναι καταφατική.

Απάντηση του Δικαστηρίου

Επί της αρχής της ευθύνης του Δημοσίου

30 Επιβάλλεται, κατ' αρχάς, να τονιστεί ότι, όπως έχει ήδη αποφανθεί το Δικαστήριο, η αρχή της ευθύνης των κρατών μελών για ζημίες που προκαλούνται στους ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου οι οποίες τους καταλογίζονται είναι σύμφυτη προς το σύστημα της Συνθήκης (αποφάσεις της 19ης Δεκεμβρίου 1991, C-6/90 και C-9/90, Francovich κ.λπ., Συλλογή 1991, σ. I-5357, σκέψη 35· προαναφερθείσα απόφαση Brasserie du pêcheur και Factortame, σκέψη 31· της 26ης Μαρτίου 1996, C-392/93, British Telecommunications, Συλλογή 1996, σ. I-1631, σκέψη 38· της 23ης Μαΐου 1996, C-5/94, Hedley Lomas, Συλλογή 1996, σ. I-2553, σκέψη 24· της 8ης Οκτωβρίου 1996, C-178/94, C-179/94 και C-188/94 έως C-190/94, Dillenkofer κ.λπ., Συλλογή 1996, σ. I-4845, σκέψη 20· της 2ας Απριλίου 1998, C-127/95, Norbrook Laboratories, Συλλογή 1998, σ. I-1531, σκέψη 106, και προαναφερθείσα απόφαση Haim, σκέψη 26.

31 Το Δικαστήριο έχει επίσης αποφανθεί ότι η αρχή αυτή ισχύει για κάθε περίπτωση παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου από κράτος μέλος, όποιο και αν είναι το όργανο του κράτους μέλους του οποίου η πράξη ή η παράλειψη προκαλεί την παραβίαση (αποφάσεις Brasserie du pêcheur και Factortame, προαναφερθείσα, σκέψη 32· της 1ης Ιουνίου 1999, C-302/97, Konle, Συλλογή 1999, σ. I-3099, σκέψη 62, και Haim, προαναφερθείσα, σκέψη 27).

32 Εφόσον, στη διεθνή έννομη τάξη, το κράτος του οποίου γεννάται ευθύνη λόγω παραβιάσεως διεθνούς υποχρεώσεως λαμβάνεται ως ενιαίο σύνολο, ασχέτως του αν

η ζημιογόνος παραβίαση είναι καταλογιστέα στη νομοθετική, τη δικαστική ή την εκτελεστική εξουσία, το ίδιο, κατά μείζονα λόγο, πρέπει να ισχύει και στην κοινοτική έννομη τάξη, όπου όλα τα κρατικά όργανα, περιλαμβανομένης και της νομοθετικής εξουσίας, υποχρεούνται, κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων τους, να τηρούν τους επιβαλλόμενους από το κοινοτικό δίκαιο κανόνες, οι οποίοι διέπουν απευθείας την κατάσταση των ιδιωτών (προαναφερθείσα απόφαση Brasserie du pêcheur και Factortame, σκέψη 34).

33 Ενόψει του σημαντικού λειτουργήματος που επιτελεί η δικαστική εξουσία στο πλαίσιο της προστασίας των δικαιωμάτων που έλκουν οι ιδιώτες από τους κοινοτικούς κανόνες, θα περιοριζόταν η πλήρης αποτελεσματικότητα αυτών των κανόνων και θα ατονούσε η προστασία των δικαιωμάτων που αυτοί αναγνωρίζουν αν δεν παρεχόταν στους ιδιώτες η δυνατότητα, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να ζητούν αποζημίωση όταν θίγονται τα δικαιώματά τους λόγω παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου καταλογιστέας σε απόφαση δικαστηρίου κράτους μέλους αποφαινομένου σε τελευταίο βαθμό.

34 Επιβάλλεται σχετικώς να τονιστεί ότι το αποφαινόμενο σε τελευταίο βαθμό δικαστήριο συνιστά, εξ ορισμού, το τελευταίο δικαιοδοτικό όργανο ενώπιον του οποίου οι ιδιώτες μπορούν να προβάλλουν τα δικαιώματα που τους παρέχει το κοινοτικό δίκαιο. Δεδομένου ότι η προσβολή αυτών των δικαιωμάτων με απόφαση ενός τέτοιου δικαστηρίου, η οποία έχει καταστεί αμετάκλητη, δεν μπορεί κανονικώς να ιαθεί, δεν επιτρέπεται να στερηθούν οι ιδιώτες της δυνατότητας να ζητήσουν αναγνώριση της ευθύνης του Δημοσίου, ώστε να μπορέσουν, με τον τρόπο αυτό, να κατοχυρώσουν νομικώς τα δικαιώματά τους.

35 Προς τούτο κυρίως, δηλαδή προς αποτροπή του ενδεχομένου προσβολής δικαιωμάτων που έλκουν οι ιδιώτες από το κοινοτικό δίκαιο, δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα εσωτερικού δικαίου οφείλει, δυνάμει του άρθρου 234, τρίτο εδάφιο, ΕΚ, να ζητεί από το Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

36 Συνεπώς, λόγοι αναγόμενοι στην προστασία των δικαιωμάτων των επικαλουμένων το κοινοτικό δίκαιο ιδιωτών επιβάλλουν να έχουν αυτοί τη δυνατότητα να ζητούν,

ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, την αποκατάσταση της ζημίας που προκάλεσε η προσβολή αυτών των δικαιωμάτων με απόφαση δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσα απόφαση Brasserie du pêcheur και Factortame, σκέψη 35).

37 Ορισμένες από τις κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας υποστήριξαν ότι η αρχή της ευθύνης του Δημοσίου για ζημίες που προκύπτουν για τους ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου δεν μπορεί να εφαρμοστεί επί αποφάσεων εθνικού δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό. Προβλήθηκαν, σχετικώς, επιχειρήματα αντλούμενα, ιδίως, από την αρχή της ασφαλείας δικαίου και, ειδικότερα, από την ισχύ του ουσιαστικού δεδικασμένου, από την ανεξαρτησία και το κύρος της δικαιοσύνης, καθώς και από την έλλειψη δικαιοδοτικού οργάνου αρμόδιου να επιλαμβάνεται διαφορών σχετικών με την ευθύνη του Δημοσίου λόγω τέτοιων αποφάσεων.

38 Επιβάλλεται σχετικώς να τονιστεί ότι η σημασία της αρχής του ουσιαστικού δεδικασμένου δεν μπορεί να αμφισβητηθεί (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Eco Swiss, σκέψη 46). Πράγματι, προς διασφάλιση τόσο της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων όσο και της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης, επιβάλλεται δικαστικές αποφάσεις οι οποίες έχουν καταστεί αμετάκλητες, μετά την εξάντληση των προβλεπομένων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που έχουν ταχθεί για την άσκηση αυτών των ενδίκων μέσων, να μην μπορούν πλέον να αμφισβητηθούν.

39 Εντούτοις, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η αναγνώριση της ευθύνης του Δημοσίου λόγω αποφάσεων δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό δεν συνεπάγεται, καθεαυτή, την αμφισβήτηση της ισχύος του ουσιαστικού δεδικασμένου μιας τέτοιας αποφάσεως. Διαδικασία σκοπούσα στην αναγνώριση της ευθύνης του Δημοσίου δεν έχει το ίδιο αντικείμενο, ούτε αναγκαστικώς τους ίδιους διαδίκους με τη δίκη επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση που έχει περιβληθεί την ισχύ του ουσιαστικού δεδικασμένου. Πράγματι, ο ασκών αγωγή αναγνωρίσεως ευθύνης του Δημοσίου επιτυγχάνει, σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής, να υποχρεωθεί το Δημόσιο σε αποκατάσταση της ζημίας την οποία αυτός υπέστη, όχι όμως αναγκαστικώς και την αμφισβήτηση της ισχύος του ουσιαστικού δεδικασμένου της δικαστικής εκείνης

αποφάσεως η οποία προκάλεσε τη ζημία. Εν πάση περιπτώσει, η αναπόσπαστη προς την κοινοτική έννομη τάξη αρχή της ευθύνης του Δημοσίου επιβάλλει μια τέτοια αποζημίωση, όχι όμως και αναθεώρηση της δικαστικής αποφάσεως η οποία προκάλεσε τη ζημία.

40 Συνεπώς, η αρχή της ισχύος του ουσιαστικού δεδικασμένου δεν αποκλείει την αναγνώριση της αρχής της ευθύνης του Δημοσίου λόγω αποφάσεως δικαιοδοτικού οργάνου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό.

41 Ομοίως δεν μπορούν να γίνουν δεκτά τα επιχειρήματα που αναφέρονται στην ανεξαρτησία και το κύρος της δικαιοσύνης.

42 Όσον αφορά την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, επιβάλλεται η διευκρίνιση ότι η αρχή της ευθύνης δεν αφορά την προσωπική ευθύνη του δικαστή, αλλά την ευθύνη του Δημοσίου. Η δυνατότητα, όμως, θεμελιώσεως ευθύνης του Δημοσίου, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, για δικαστικές αποφάσεις αντίθετες προς το κοινοτικό δίκαιο δεν συνεπάγεται ιδιαίτερους κινδύνους αμφισβητήσεως της ανεξαρτησίας ενός δικαιοδοτικού οργάνου το οποίο αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό.

43 Ως προς το επιχείρημα που αναφέρεται στον κίνδυνο μειώσεως του κύρους ενός δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό από το γεγονός ότι οι αμετάκλητες αποφάσεις του μπορούν εμμέσως να αμφισβητηθούν μέσω διαδικασίας επιτρέπουσας θεμελίωση της ευθύνης του Δημοσίου λόγω αυτών των αποφάσεων, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η ύπαρξη ενδίκου μέσου το οποίο παρέχει τη δυνατότητα, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, αποκαταστάσεως των επιζημίων συνεπειών μιας πεπλανημένης δικαστικής αποφάσεως μπορεί να θεωρηθεί, αντιθέτως, ως ενισχύουσα την ποιότητα της εννόμου τάξεως και τελικώς, επίσης, το κύρος της δικαστικής εξουσίας.

44 Πολλές κυβερνήσεις υποστήριξαν, επίσης, ότι συνιστά κώλυμα στην εφαρμογή της αρχής της ευθύνης του Δημοσίου για αποφάσεις εθνικού δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό η δυσχέρεια καθορισμού δικαιοδοτικού οργάνου αρμόδιου να επιλαμβάνεται διαφορών σχετικών με την αποκατάσταση ζημιών οφειλομένων σε τέτοιες αποφάσεις.

45 Πρέπει, σχετικώς, να ληφθεί υπόψη ότι, δεδομένου ότι η σύμφυτη προς την κοινοτική έννομη τάξη αρχή της ευθύνης του Δημοσίου έχει εφαρμογή και επί αποφάσεων εθνικού δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό για λόγους οι οποίοι αφορούν κυρίως την ανάγκη διασφαλίσεως της προστασίας των δικαιωμάτων που παρέχουν οι κοινοτικοί κανόνες στους ιδιώτες, στα κράτη μέλη εναπόκειται να παράσχουν στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα επικλήσεως αυτής της αρχής θέτοντας στη διάθεσή τους το κατάλληλο ένδικο μέσο. Δεν επιτρέπεται να τεθεί σε κίνδυνο η εφαρμογή αυτής της αρχής από την έλλειψη αρμοδίου δικαστηρίου.

46 Κατά πάγια νομολογία, ελλείψει κοινοτικής νομοθεσίας, στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους απόκειται ο καθορισμός των αρμοδίων δικαστηρίων και η ρύθμιση των δικονομικών λεπτομερειών σχετικά με τα ένδικα βοηθήματα που έχουν ως σκοπό την εξασφάλιση της πλήρους προστασίας των δικαιωμάτων που αντλούν οι ιδιώτες από το κοινοτικό δίκαιο (βλ. αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, 33/76, Rewe, Συλλογή τόμος 1976, σ. 747, σκέψη 5· 45/76, Comet, Συλλογή τόμος 1976, σ. 765, σκέψη 13· της 27ης Φεβρουαρίου 1980, 68/79, Just, Συλλογή τόμος 1980/I, σ. 253, σκέψη 25· Francovich κ.λπ., προαναφερθείσα, σκέψη 42, και της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-312/93, Peterbroeck, Συλλογή 1995, σ. I-4599, σκέψη 12).

47 Υπό την επιφύλαξη ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν, σε κάθε περίπτωση, την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων που απορρέουν από την κοινοτική έννομη τάξη, δεν απόκειται στο Δικαστήριο να επεμβαίνει και να επιλύει ζητήματα αρμοδιότητας που μπορούν να ανακύψουν στην οργάνωση των εθνικών δικαστηρίων από τον νομικό χαρακτηρισμό ορισμένων εννόμων καταστάσεων που στηρίζονται στο κοινοτικό δίκαιο (αποφάσεις της 18ης Ιανουαρίου 1996, C-446/93, SEIM, Συλλογή 1996, σ. I-73, σκέψη 32, και Dorsch Consult, προαναφερθείσα, σκέψη 40).

48 Πρέπει ακόμη να προστεθεί ότι, καίτοι λόγοι αφορώντες με την τήρηση της αρχής της ισχύος του ουσιαστικού δεδικασμένου ή της ανεξαρτησίας των δικαστών οδήγησαν, στο πλαίσιο των εθνικών εννόμων τάξεων, στην επιβολή περιορισμών, ενίοτε αυστηρών, στη δυνατότητα θεμελιώσεως ευθύνης του Δημοσίου για ζημίες προκληθείσες από πεπλανημένες δικαστικές αποφάσεις, εντούτοις τέτοιοι λόγοι δεν μπορούν να αποκλείσουν κατηγορηματικώς αυτή τη δυνατότητα. Πράγματι, η αρχή της ευθύνης του Δημοσίου για δικαστικές αποφάσεις έχει γίνει δεκτή, υπό τη μια ή την άλλη μορφή, από τα περισσότερα κράτη μέλη, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 77 έως 82 των προτάσεών του, έστω και υπό περιοριστικές και ετερόκλητες προϋποθέσεις.

49 Θα μπορούσε ακόμη να προστεθεί, υπέρ αυτής της απόψεως, ότι η ΕΣΔΑ, ειδικότερα με το άρθρο 41, παρέχει τη δυνατότητα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να υποχρεώσει κράτος το οποίο προσέβαλε θεμελιώδες δικαίωμα να αποκαταστήσει τις ζημίες που υπέστη εξ αυτής της συμπεριφοράς ο ζημιωθείς πολίτης. Από τη νομολογία του εν λόγω Δικαστηρίου προκύπτει ότι μια τέτοια αποζημίωση μπορεί επίσης να χορηγηθεί όταν η προσβολή προκύπτει από το περιεχόμενο αποφάσεως εθνικού δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό (βλ. ΕΔΑΔ, απόφαση Dulaurans κατά Γαλλίας της 21ης Μαρτίου 2000, που δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή των αποφάσεων του Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων).

50 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι η αρχή κατά την οποία τα κράτη μέλη υποχρεούνται να αποκαθιστούν τις ζημίες που υπέστησαν οι ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου καταλογιστέες σε αυτά εφαρμόζεται, επίσης, όταν η παραβίαση προκύπτει από απόφαση δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό. Στην έννομη τάξη του κάθε κράτους μέλους απόκειται να ορίσει το δικαστήριο που είναι αρμόδιο για την επίλυση διαφορών σχετικών με την αποζημίωση αυτή.

Επί των προϋποθέσεων θεμελιώσεως ευθύνης του Δημοσίου

51 Όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οφείλουν τα κράτη μέλη να αποκαθιστούν τις ζημίες που προκλήθηκαν στους ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού

δικαίου που τους καταλογίζονται, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι αυτές είναι τρεις, ήτοι ο παραβιαζόμενος κανόνας δικαίου να αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, η παραβίαση να είναι κατάφωρη και να υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παραβιάσεως της υποχρεώσεως που υπέχει το κράτος και της ζημίας που υπέστησαν οι ζημιωθέντες (προαναφερθείσα απόφαση Haim, σκέψη 36).

52 Η ευθύνη του Δημοσίου για ζημίες προκληθείσες με απόφαση εθνικού δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό, η οποία έρχεται σε αντίθεση με κανόνα του κοινοτικού δικαίου, διέπεται από τις ίδιες προϋποθέσεις.

53 Όσον αφορά, ειδικότερα, τη δεύτερη από τις προϋποθέσεις αυτές και την εφαρμογή της για τη θεμελίωση ενδεχόμενης ευθύνης του Δημοσίου λόγω αποφάσεως εθνικού δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό, πρέπει να ληφθεί υπόψη η ιδιομορφία του δικαστικού λειτουργήματος, καθώς και οι νόμιμες απαιτήσεις της ασφαλείας δικαίου, όπως επίσης υπογράμμισαν τα κράτη μέλη που κατέθεσαν παρατηρήσεις στην παρούσα υπόθεση. Η ευθύνη του Δημοσίου λόγω παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου με απόφαση εθνικού δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό μπορεί να θεμελιωθεί μόνο στην εξαιρετική περίπτωση στην οποία ο δικαστής προδήλως αγνόησε το εφαρμοστέο δίκαιο.

54 Προκειμένου να καθοριστεί αν συντρέχει η προϋπόθεση αυτή, το επιληφθέν της αγωγής αποζημιώσεως εθνικό δικαστήριο οφείλει να εξετάσει όλα τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την υπόθεση της οποίας έχει επιληφθεί.

55 Μεταξύ αυτών των στοιχείων περιλαμβάνονται, ιδίως, ο βαθμός σαφήνειας και ακρίβειας του παραβιασθέντος κανόνα, ο αυτοπροαίρετος χαρακτήρας της παραβιάσεως, ο συγγνωστός ή ασύγγνωστος χαρακτήρας της νομικής πλάνης, η ενδεχόμενη διατύπωση γνώμης ενός κοινοτικού οργάνου, καθώς και η μη συμμόρφωση του συγκεκριμένου δικαστηρίου προς την υποχρέωσή του να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα δυνάμει του άρθρου 234, τρίτο εδάφιο, ΕΚ.

56 Εν πάση περιπτώσει, η παραβίαση του κοινοτικού δικαίου είναι κατάφωρη, όταν η σχετική απόφαση εκδόθηκε κατά προφανή αντίθεση προς τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσα απόφαση Brasserie du pêcheur και Factortame, σκέψη 57).

57 Οι τρεις προϋποθέσεις των οποίων υπόμνηση έγινε στη σκέψη 51 της παρούσας αποφάσεως είναι αναγκαίες και ικανές να στοιχειοθετήσουν αξίωση των ιδιωτών προς αποζημίωση, χωρίς πάντως να αποκλείουν τη δυνατότητα θεμελιώσεως ευθύνης του Δημοσίου υπό λιγότερο περιοριστικές προϋποθέσεις, βάσει του εθνικού δικαίου (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Brasserie du pêcheur και Factortame, σκέψη 66).

58 Υπό την επιφύλαξη του δικαιώματος αποζημιώσεως το οποίο ερείδεται απευθείας στο κοινοτικό δίκαιο εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές, το κράτος υποχρεούται να αποκαταστήσει τις συνέπειες της προκληθείσας ζημίας βάσει του εθνικού δικαίου περί αστικής ευθύνης, εξυπακουομένου ότι οι προϋποθέσεις που ορίζουν οι εθνικές νομοθεσίες για την αποκατάσταση των ζημιών δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρόμοιες απαιτήσεις εσωτερικού δικαίου και δεν μπορούν να διαμορφώνονται έτσι ώστε να καθιστούν, στην πράξη, αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την αποζημίωση (προαναφερθείσες αποφάσεις Francovich κ.λπ., σκέψεις 41 έως 43, και Norbrook Laboratories, σκέψη 111).

59 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η αρχή κατά την οποία τα κράτη μέλη υποχρεούνται να αποκαθιστούν τις ζημίες που υπέστησαν οι ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου καταλογιστέες σε αυτά εφαρμόζεται, επίσης, όταν η παραβίαση προκύπτει από απόφαση δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό, εφόσον ο παραβιασθείς κανόνας του κοινοτικού δικαίου αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, η παραβίαση είναι κατάφωρη και υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παραβιάσεως της υποχρεώσεως που υπέχει το κράτος και της ζημίας που υπέστησαν οι ζημιωθέντες. Προκειμένου να καθοριστεί αν η παραβίαση είναι κατάφωρη, στην περίπτωση που η συγκεκριμένη παραβίαση προκύπτει από μια τέτοια απόφαση, ο αρμόδιος εθνικός δικαστής οφείλει, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιομορφία του δικαστικού λειτουργήματος, να εξετάσει αν η παραβίαση έχει πρό-

δηλο χαρακτήρα. Στην έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους απόκειται να ορίσει το δικαστήριο που είναι αρμόδιο για την επίλυση διαφορών σχετικών με την αποζημίωση αυτή.

Επί του τρίτου ερωτήματος

60 Επιβάλλεται, προκαταρκτικώς, να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφαίνεται, στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 234 ΕΚ, περί του αν μια εθνική διάταξη συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο. Το Δικαστήριο ωστόσο μπορεί να συναγάγει από τη διατύπωση των ερωτημάτων που του έχει υποβάλει το εθνικό δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τα εκτιθέμενα από αυτό δεδομένα, τα στοιχεία που σχετίζονται με την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, προκειμένου να παράσχει στο δικαστήριο αυτό τη δυνατότητα επιλύσεως του νομικού προβλήματος του οποίου έχει επιληφθεί (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Μαρτίου 1994, C-332/92, C-333/92 και C-335/92, Eurico Italia κ.λπ., Συλλογή 1994, σ. I-711, σκέψη 19).

61 Με το τρίτο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ερωτά, ουσιαστικώς, αν τα άρθρα 48 της Συνθήκης και 7, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ L 257, σ. 2), έχουν την έννοια ότι αποκλείουν τη χορήγηση, υπό προϋποθέσεις όπως αυτές που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG, ειδικού επιδόματος αρχαιότητας το οποίο, κατά την ερμηνεία που έδωσε το Verwaltungsgerichtshof με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998, αποτελεί ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

Παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

62 Ο G. Köbler ισχυρίζεται, κατ' αρχάς, ότι το ειδικό επίδομα αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG δεν συνιστά ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως,

αλλά αποτελεί κανονικό στοιχείο του μισθού, όπως είχε αρχικώς δεχθεί και το Verwaltungsgerichtshof. Εξάλλου, μέχρι και της εκδόσεως της αποφάσεως του Verwaltungsgerichtshof στις 24 Ιουνίου 1998, κανένα αυστριακό δικαστήριο δεν είχε κρίνει το επίδομα αυτό ως ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

63 Δεύτερον, ακόμα και στην περίπτωση που το επίδομα αυτό θεωρηθεί ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως ή στην οποία ένα τέτοιο επίδομα θα μπορούσε να δικαιολογήσει μια έμμεση δυσμενή διάκριση, ο G. Köbler υποστηρίζει ότι δεν υφίσταται πάγια και βεβαία νομολογία του Δικαστηρίου επί του ζητήματος αυτού. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgerichtshof υπερέβη τις αρμοδιότητές του ανακαλώντας την αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως και αποφαινόμενο μόνο του, διότι η ερμηνεία και ο ορισμός των εννοιών του κοινοτικού δικαίου απόκεινται στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου.

64 Τέλος, ο G. Köbler ισχυρίζεται ότι τα κριτήρια χορηγήσεως ειδικού επιδόματος αρχαιότητας αποκλείουν δικαιολόγηση της έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως εις βάρος του. Το επίδομα αυτό καταβάλλεται ανεξαρτήτως του αυστριακού πανεπιστημίου στο οποίο ο αιτών άσκησε τα καθήκοντά του και χωρίς να απαιτείται να έχει διδάξει ο αιτών επί δεκαπέντε συναπτά έτη την ίδια επιστήμη.

65 Υπογραμμίζοντας ότι το Δικαστήριο δεν μπορεί να ερμηνεύσει την εθνική νομοθεσία, η Δημοκρατία της Αυστρίας υποστηρίζει ότι το τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να νοηθεί υπό την έννοια ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης. Η Δημοκρατία της Αυστρίας υποστηρίζει σχετικώς ότι η εν λόγω διάταξη δεν αποκλείει σύστημα αμοιβών στο πλαίσιο του οποίου λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό του μισθού προσόντα κτηθέντα από υποψήφιο για την κατάληψη μιας θέσεως κατά την υπηρεσία του σε άλλους ημεδαπούς ή αλλοδαπούς εργοδότες και το οποίο προβλέπει, επίσης, τη χορήγηση επιδόματος δυναμένου να χαρακτηρισθεί ως ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, η χορήγηση του οποίου συναρτάται από μια ορισμένη διάρκεια υπηρεσίας στον ίδιο εργοδότη.

66 Η Δημοκρατία της Αυστρίας διευκρινίζει ότι, δεδομένου ότι ο G. Köbler, ως τακτικός καθηγητής πανεπιστημίου, διέπεται από δημοσίου δικαίου σχέση εργασίας, εργοδότης του είναι το αυστριακό Δημόσιο. Συνεπώς, καθηγητής ο οποίος μετατίθεται από ένα αυστριακό πανεπιστήμιο σε άλλο δεν αλλάζει εργοδότη. Η Δημοκρατία της Αυστρίας υπογραμμίζει ότι στην Αυστρία λειτουργούν επίσης ιδιωτικά πανεπιστήμια. Οι διδάσκοντες σ' αυτά καθηγητές είναι εργαζόμενοι αυτών των ιδρυμάτων και όχι του Δημοσίου, επομένως δε οι σχέσεις εργασίας τους δεν υπόκεινται στις διατάξεις του GG.

67 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το άρθρο 50 bis του GG εισάγει, κατά παράβαση του άρθρου 48 της Συνθήκης, δυσμενή διάκριση ως προς τον τρόπο λήψεως υπόψη των περιόδων υπηρεσίας που έχουν συμπληρωθεί σε αυστριακά πανεπιστήμια και εκείνων που έχουν συμπληρωθεί σε πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών.

68 Κατά την άποψη της Επιτροπής, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Verwaltungsgerichtshof αγνόησε, στην τελική του κρίση, τη σημασία της προαναφερθείσας αποφάσεως Schöning-Κουγεβετοπούλου. Υπό το πρίσμα των νέων στοιχείων ερμηνείας της εθνικής νομοθεσίας, η Επιτροπή φρονεί ότι το δικαστήριο αυτό όφειλε να εμμείνει στην αίτησή του για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως αναδιατυπώνοντάς την. Πράγματι, το Δικαστήριο ουδέποτε έκρινε ρητώς ότι μια ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως μπορεί να δικαιολογήσει διάταξη εισάγουσα δυσμενείς διακρίσεις εις βάρος εργαζομένων άλλων κρατών μελών.

69 Επιπροσθέτως, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι, ακόμα και στην περίπτωση που το ειδικό επίδομα αρχαιότητας για το οποίο πρόκειται στην κύρια δίκη θεωρηθεί ως ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, δεν μπορεί να δικαιολήσει κώλυμα στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Η Επιτροπή φρονεί ότι, κατ' αρχήν, το κοινοτικό δίκαιο δεν αποκλείει τη δυνατότητα των εργοδοτών να επιδιώκουν να διατηρήσουν στην υπηρεσία τους εργαζόμενους με ιδιαίτερα προσόντα χορηγώντας αυξήσεις μισθού ή πριμοδοτήσεις αναλόγως της διάρκειας υπηρεσίας στην επιχείρησή τους. Εντούτοις, η «ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως» που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG διαφέρει από τις πριμοδοτήσεις εκείνες που αναπτύσσουν συνέπειες αποκλειστικώς εντός μιας επιχειρήσεως, καθόσον αναπτύσσει συνέπειες στο επίπεδο του οικείου κράτους μέλους, αποκλειομένων των λοιπών κρατών μελών, και, κατά

συνέπεια, επηρεάζει άμεσα την ελεύθερη κυκλοφορία του διδακτικού προσωπικού. Επιπροσθέτως, τα αυστριακά πανεπιστήμια ανταγωνίζονται όχι μόνο με εκπαιδευτικά ιδρύματα άλλων κρατών μελών, αλλά και μεταξύ τους. Η επίμαχη διάταξη όμως δεν παράγει συνέπειες ως προς τον δεύτερο αυτό τύπο ανταγωνισμού.

Απάντηση του Δικαστηρίου

70 Το ειδικό επίδομα αρχαιότητας που χορηγεί το αυστριακό Δημόσιο, ως εργοδότης, στους καθηγητές πανεπιστημίου, δυνάμει του άρθρου 50 bis του GG παρέχει χρηματικό πλεονέκτημα, προστιθέμενο στον βασικό μισθό, το ύψος του οποίου αποτελεί ήδη συνάρτηση της υπηρεσιακής αρχαιότητας. Οι καθηγητές πανεπιστημίου λαμβάνουν το επίδομα αυτό εφόσον έχουν ασκήσει τουλάχιστον επί δεκαπέντε έτη το συγκεκριμένο επάγγελμα σε αυστριακό πανεπιστήμιο και εφόσον, επιπροσθέτως, λαμβάνουν τουλάχιστον επί τέσσερα έτη το κανονικό επίδομα αρχαιότητας.

71 Συνεπώς, το άρθρο 50 bis του GG αποκλείει, για τη χορήγηση του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας που προβλέπει, οποιαδήποτε δυνατότητα συνυπολογισμού των περιόδων δραστηριότητας που συμπλήρωσε ένας καθηγητής πανεπιστημίου σε κράτος μέλος διαφορετικό από τη Δημοκρατία της Αυστρίας.

72 Επιβάλλεται να διαπιστωθεί ότι ένα τέτοιο σύστημα είναι ικανό να παρακωλύσει διττώς την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.

73 Πρώτον, το σύστημα αυτό αποβαίνει εις βάρος των διακινουμένων εργαζομένων που έχουν την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους πλην της Δημοκρατίας της Αυστρίας, καθόσον δεν παρέχεται στους εργαζομένους αυτούς η δυνατότητα αναγνωρίσεως περιόδων υπηρεσίας που συμπλήρωσαν στα εν λόγω κράτη ως καθηγητές πανεπιστημίου, με μόνο αιτιολογικό ότι οι περίοδοι αυτές δεν συμπληρώθηκαν σε αυστριακό πανεπιστήμιο (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αναφορικά με παρόμοια ελληνική νομοθετική διάταξη, απόφαση της 12ης Μαρτίου 1998, C-187/96, Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλογή 1998, σ. I-1095, σκέψεις 20 και 21).

74 Δεύτερον, αυτή η απόλυτη άρνηση αναγνωρίσεως περιόδων εργασίας που συμπληρώθηκαν με την ιδιότητα του καθηγητή πανεπιστημίου σε κράτος μέλος διαφορετικό από την Δημοκρατία της Αυστρίας παρακωλύει την ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων εγκατεστημένων στην Αυστρία, καθώς είναι ικανή να τους αποτρέψει από την απόφαση εγκαταλείψεως της χώρας προς άσκηση αυτής της ελευθερίας. Πράγματι, κατά την επιστροφή τους στην Αυστρία, τα έτη εμπειρίας τους ως καθηγητών πανεπιστημίου σε άλλο κράτος μέλος, δηλαδή τα έτη ασκήσεως ομοειδούς δραστηριότητας, δεν θα ληφθούν υπόψη για τη χορήγηση του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG.

75 Οι σκέψεις αυτές δεν επηρεάζονται από το γεγονός που επικαλέστηκε η Δημοκρατία της Αυστρίας, ότι οι αμοιβές των διακινουμένων καθηγητών πανεπιστημίων είναι, λόγω της δυνατότητας που προβλέπει το άρθρο 48, παράγραφος 3, του GG να τους χορηγείται βασικός μισθός υψηλότερος για την προσέλκυση αλλοδαπών καθηγητών πανεπιστημίου, συχνά υψηλότερες από εκείνες που λαμβάνουν οι καθηγητές αυστριακών πανεπιστημίων, ακόμα και αν ληφθεί υπόψη το ειδικό επίδομα αρχαιότητας.

76 Πράγματι, αφενός, το άρθρο 48, παράγραφος 3, του GG προβλέπει απλώς τη δυνατότητα χωρίς να εγγυάται ότι ο καθηγητής αλλοδαπού πανεπιστημίου θα λάβει, ευθύς μετά τον διορισμό του ως καθηγητή σε αυστριακό πανεπιστήμιο, υψηλότερες αμοιβές από εκείνες των καθηγητών αυστριακών πανεπιστημίων που έχουν την ίδια πείρα. Εξάλλου, η συμπληρωματική αμοιβή που μπορεί να χορηγηθεί κατά το άρθρο 48, παράγραφος 3, του GG κατά τον χρόνο προσλήψεως είναι εντελώς διαφορετικής φύσεως από το ειδικό επίδομα αρχαιότητας. Συνεπώς, η διάταξη αυτή δεν

αποκλείει να έχει το άρθρο 50 bis του GG ως αποτέλεσμα ανισότητα αμοιβών των διακινουμένων καθηγητών πανεπιστημίου σε σχέση με τους καθηγητές αυστριακών πανεπιστημίων και, κατά συνέπεια, να συνιστά κώλυμα στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων που διασφαλίζει το άρθρο 48 της Συνθήκης.

77 Κατά συνέπεια, μέτρο όπως η χορήγηση του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG δύναται να παρακωλύσει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, πράγμα το οποίο, κατ' αρχήν, απαγορεύεται με τα άρθρα 48 της Συνθήκης και 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68. Ένα τέτοιο μέτρο θα μπορούσε να γίνει δεκτό αν απέβλεπε στην επίτευξη θεμιτού σκοπού σύμφωνου με τη Συνθήκη και δικαιολογούμενου από αποχρώντες λόγους γενικού συμφέροντος. Επιπλέον, σε μια τέτοια περίπτωση, θα έπρεπε η εφαρμογή του να είναι ικανή να διασφαλίσει την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού και να μη βαίνει πέραν εκείνου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη αυτού του σκοπού (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, C-19/92, Kraus, Συλλογή 1993, σ. I-1663, σκέψη 32· της 30ής Νοεμβρίου 1995, C-55/94, Gebhard, Συλλογή 1995, σ. I-4165, σκέψη 37, και της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 104).

78 Το Verwaltungsgerichtshof με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998 έκρινε ότι το ειδικό επίδομα αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG συνιστά, κατά την εθνική νομοθεσία, ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως των καθηγητών αυστριακών πανεπιστημίων έναντι του ενιαίου εργοδότη τους, δηλαδή της Δημοκρατίας της Αυστρίας.

79 Επιβάλλεται, κατά συνέπεια, να εξεταστεί αν το γεγονός ότι το εν λόγω επίδομα συνιστά, κατά την εθνική νομοθεσία, ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως μπορεί να θεωρηθεί, από απόψεως κοινοτικού δικαίου, ότι εξυπηρετεί επιτακτικούς σκοπούς γενικού συμφέροντος και ότι μπορεί να δικαιολογήσει το κώλυμα στην ελεύθερη κυκλοφορία που συνεπάγεται αυτό το επίδομα.

80 Επιβάλλεται, σχετικώς, να τονιστεί, κατ' αρχάς, ότι το Δικαστήριο δεν είχε ακόμα την ευκαιρία να κρίνει αν ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως μπορεί να δικαιολογήσει κώλυμα στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.

81 Στις σκέψεις 27 της προαναφερθείσας αποφάσεως Schöning-Κουγεβετοπούλου και 49 της αποφάσεως της 30ής Νοεμβρίου 2000, C-195/98, Österreichischer Gewerkschaftsbund (Συλλογή 2000, σ. I-10497), το Δικαστήριο απέρριψε τα επιχειρήματα που προέβαλαν σχετικώς η Γερμανική και η Αυστριακή Κυβέρνηση. Πράγματι, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η νομοθετική ρύθμιση περί της οποίας επρόκειτο, σε καμία περίπτωση, δεν απέβλεπε στην ανταμοιβή της πίστεως του εργαζομένου έναντι του εργοδότη του, καθόσον η αύξηση του μισθού που ελάμβανε ο συγκεκριμένος εργαζόμενος λόγω αρχαιότητας αποτελούσε συνάρτηση των ετών υπηρεσίας που συμπληρώθηκαν σε πολλούς εργοδότες. Δεδομένου ότι, στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις αυτές, η αύξηση του μισθού δεν αποτελούσε ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, δεν υπήρχε λόγος να εξετάσει το Δικαστήριο αν μια τέτοια ανταμοιβή μπορεί, αυτή καθεαυτή, να δικαιολογήσει κώλυμα στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.

82 Εν προκειμένω, το Verwaltungsgerichtshof με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998 έκρινε ότι το ειδικό επίδομα αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG αποτελεί ανταμοιβή της πίστεως που επέδειξε ο εργαζόμενος έναντι ενός μόνον εργοδότη.

83 Καίτοι δεν αποκλείεται η παροχή κινήτρων ώστε να παραμένουν οι εργαζόμενοι πιστοί στους εργοδότες τους να συνιστά, στο πλαίσιο της ακολουθούμενης πολιτικής στον τομέα της έρευνας ή της πανεπιστημιακής δικασκαλίας, επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, εντούτοις επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, ενόψει των ειδικών χαρακτηριστικών του μέτρου για το οποίο πρόκειται στην κύρια δίκη, το κώλυμα που αυτό συνεπάγεται δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με την προβολή μιας τέτοιας επιδιώξεως.

84 Αφενός, καίτοι το σύνολο των καθηγητών των δημοσίων αυστριακών πανεπιστημίων είναι μισθωτοί ενός ενιαίου εργοδότη, δηλαδή του αυστριακού Δημοσίου, εντούτοις είναι τοποθετημένοι σε διάφορα πανεπιστήμια. Στην αγορά εργασίας των καθηγητών πανεπιστημίου τα διάφορα αυστριακά πανεπιστήμια ανταγωνίζονται όχι μόνο με τα πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών ή με τα πανεπιστήμια τρίτων χωρών, αλλά και μεταξύ τους. Όσον αφορά τον δεύτερο αυτό τύπο ανταγωνισμού, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το μέτρο για το οποίο πρόκειται στην κύρια δίκη δεν είναι ικανό να ευνοήσει την επίδειξη πίστεως ενός καθηγητή έναντι του αυστριακού πανεπιστημίου στο οποίο ασκεί τα καθήκοντά του.

85 Αφετέρου, καίτοι το ειδικό επίδομα αρχαιότητας αποτελεί ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως των εργαζομένων έναντι του εργοδότη τους, εντούτοις έχει επίσης ως αποτέλεσμα να ανταμείβει τους καθηγητές των αυστριακών πανεπιστημίων οι οποίοι εξακολουθούν να ασκούν το επάγγελμά τους επί αυστριακού εδάφους. Συνεπώς, το επίδομα αυτό δύναται να επηρεάσει την επιλογή αυτών των καθηγητών μεταξύ μιας θέσεως απασχολήσεως σε αυστριακό πανεπιστήμιο και μιας θέσεως απασχολήσεως σε πανεπιστήμιο άλλου κράτους μέλους.

86 Συνεπώς, το ειδικό επίδομα αρχαιότητας για το οποίο πρόκειται στην κύρια δίκη δεν έχει απλώς ως αποτέλεσμα να ανταμείβει την επίδειξη πίστεως του εργαζομένου έναντι του εργοδότη του. Συνεπάγεται, επίσης, στεγανοποίηση της αγοράς εργασίας των καθηγητών πανεπιστημίου επί του αυστριακού εδάφους και αντιβαίνει προς την ίδια την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων.

87 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι μέτρο όπως αυτό του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG συνεπάγεται κώλυμα για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων μη δυνάμενο να δικαιολογηθεί για επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος.

88 Συνεπώς, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα επιβάλλεται να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 48 της Συνθήκης και 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68 έχουν την έννοια ότι αποκλείουν τη χορήγηση, υπό προϋποθέσεις όπως αυτές που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG, ειδικού επιδόματος αρχαιότητας το οποίο, κατά την ερμηνεία που έδωσε το Verwaltungsgerichtshof με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998, συνιστά ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

Επί του τετάρτου και του πέμπτου ερωτήματος

89 Με το τέταρτο και το πέμπτο ερώτημά του, τα οποία επιβάλλεται να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, ουσιαστικώς, αν, στην υπόθεση της κύριας δίκης, θεμελιώνεται ευθύνη του κράτους μέλους για παραβίαση του κοινοτικού δικαίου με την απόφαση του Verwaltungsgerichtshof της 24ης Ιουνίου 1998.

Παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

90 Όσον αφορά το τέταρτο ερώτημα, ο G. Köbler, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή ισχυρίζονται ότι το άρθρο 48 της Συνθήκης τυγχάνει απευθείας εφαρμογής και παρέχει στους ιδιώτες δικαιώματα που οφείλουν να προασπίζουν οι εθνικές αρχές και τα δικαστήρια.

91 Η Δημοκρατία της Αυστρίας υποστηρίζει ότι δεν χρειάζεται να δοθεί απάντηση στο τέταρτο ερώτημα παρά μόνον αν το Δικαστήριο δεν δώσει στα προηγούμενα ερωτήματα την απάντηση που αυτή προτείνει. Δεδομένου ότι το τέταρτο ερώτημα υποβλήθηκε μόνο για την περίπτωση κατά την οποία θα δοθεί καταφατική απάντηση στο τρίτο ερώτημα, το οποίο η Αυστριακή Κυβέρνηση θεωρεί απαράδεκτο,

προτείνει στο Δικαστήριο να μην απαντήσει στο τέταρτο ερώτημα. Επιπροσθέτως, υποστηρίζει ότι το ερώτημα αυτό δεν είναι σαφές, καθόσον στο σκεπτικό της διατάξεως παραπομπής δεν περιλαμβάνονται σχετικές διευκρινίσεις.

92 Όσον αφορά το πέμπτο ερώτημα, ο G. Köbler υποστηρίζει ότι η απάντηση πρέπει να είναι καταφατική, διότι το Δικαστήριο έχει στη διάθεσή του όλα τα στοιχεία βάσει των οποίων θα μπορέσει να κρίνει το ίδιο αν το Verwaltungsgerichtshof καταχράστηκε προδήλως και κατά τρόπο διακεκριμένο, στην υπόθεση της κύριας δίκης, την εξουσία εκτιμήσεως που διαθέτει.

93 Η Δημοκρατία της Αυστρίας φρονεί ότι εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εφαρμόζουν τα κριτήρια βάσει των οποίων θεμελιώνεται ευθύνη των κρατών μελών για τις ζημίες που προκαλούν στους ιδιώτες οι παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου.

94 Εντούτοις, στην περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει το ίδιο να αποφασίσει αν θεμελιώνεται ευθύνη της Δημοκρατίας της Αυστρίας, υποστηρίζει, πρώτον, ότι το άρθρο 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ) δεν σκοπεί στην παροχή δικαιωμάτων στους ιδιώτες. Κατά συνέπεια, φρονεί ότι δεν συντρέχει αυτή η προϋπόθεση θεμελιώσεως ευθύνης.

95 Δεύτερον, δεν αμφισβητείται ότι τα εθνικά δικαστήρια διαθέτουν, στο πλαίσιο μιας εκκρεμούσας ενώπιόν τους διαφοράς, ευρεία εξουσία εκτιμήσεως προκειμένου να κρίνουν αν πρέπει ή όχι να υποβάλουν προδικαστικό ερώτημα. Η Δημοκρατία της Αυστρίας υποστηρίζει, σχετικώς, ότι, δεδομένου ότι το Δικαστήριο έκρινε, με την προαναφερθείσα απόφασή του Schöning-Κουγεβετοπούλου, ότι οι ανταμοιβές για την επίδειξη πίστεως δεν έρχονται, κατ' αρχήν, σε αντίθεση με τις διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, το Verwaltungsgerichtshof ορθώς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μπορούσε, στην εκκρεμούσα ενώπιόν του διαφορά, να αποφανθεί το ίδιο επί των ζητημάτων κοινοτικού δικαίου.

96 Τρίτον, στην περίπτωση που το Δικαστήριο δεχθεί ότι το Verwaltungsgerichtshof παρέβη το κοινοτικό δίκαιο με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998, η συμπεριφορά αυτού του δικαιοδοτικού οργάνου δεν είναι δυνατόν, εν πάση περιπτώσει, να χαρακτηριστεί ως κατάφωρη παραβίαση του κοινοτικού δικαίου.

97 Τέταρτον, η Δημοκρατία της Αυστρίας ισχυρίζεται ότι η εκ μέρους του Verwaltungsgerichtshof ανάκληση της αιτήσεως για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως που είχε υποβάλει στο Δικαστήριο δεν παρουσιάζει, σε καμία περίπτωση, αιτιώδη συνάφεια με τη συγκεκριμένη ζημία που προβάλλει ο G. Köbler. Πράγματι, ένα τέτοιο επιχείρημα στηρίζεται στην απολύτως αστήρικτη υπόθεση ότι η προδικαστική απόφαση που θα εξέδιδε το Δικαστήριο, σε περίπτωση που το Verwaltungsgerichtshof δεν ανακαλούσε την αίτησή του, θα επιβεβαίωνε οπωσδήποτε τη νομική άποψη που υποστηρίζει ο G. Köbler. Ότι δηλαδή η ζημία που συνίσταται στη μη καταβολή του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας για την περίοδο από 1ης Ιανουαρίου 1995 έως 28ης Φεβρουαρίου 2001 δεν θα είχε επέλθει αν δεν είχε ανακληθεί η αίτηση για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως και είχε σχετικώς εκδοθεί απόφαση του Δικαστηρίου. Διάδικος, όμως, της κύριας δίκης δεν μπορεί να επιχειρηματολογεί προδικάζοντας το περιεχόμενο της αποφάσεως που θα εξέδιδε το Δικαστήριο στο πλαίσιο μιας προδικαστικής διαδικασίας ούτε επιτρέπεται να προβάλει ζημία στηριζόμενος επί μιας τέτοιας βάσεως.

98 Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι στο αρμόδιο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της ευθύνης του κράτους μέλους.

99 Η Επιτροπή φρονεί ότι δεν θεμελιούται ευθύνη του κράτους μέλους στην υπόθεση της κύριας δίκης. Πράγματι, καίτοι κατά την άποψή της, το Verwaltungsgerichtshof προέβη, με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998, σε πεπλανημένη ερμηνεία της προαναφερθείσας αποφάσεως Schöning-Κουγεβετοπούλου και, επιπροσθέτως, παρέβη το άρθρο 48 της Συνθήκης, κρίνοντας ότι το άρθρο 50 bis του GG δεν αντιβαίνει προς το κοινοτικό δίκαιο, εντούτοις, η παραβίαση αυτή είναι, κατά κάποιο τρόπο, συγγνωστή.

Απάντηση του Δικαστηρίου

100 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η εφαρμογή κριτηρίων βάσει των οποίων στοιχειοθετείται η ευθύνη των κρατών μελών για ζημίες που προκαλούνται σε ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου πρέπει, κατ' αρχήν, να διενεργείται από τα εθνικά δικαστήρια (προαναφερθείσα απόφαση Brasserie du pêcheur και Factortame, σκέψη 58), σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που έχει παράσχει το Δικαστήριο για την εφαρμογή αυτών των κριτηρίων (αποφάσεις Brasserie du pêcheur και Factortame, προαναφερθείσα, σκέψεις 55 έως 57· British Telecommunications, προαναφερθείσα, σκέψη 411, της 17ης Οκτωβρίου 1996, C-283/94, C-291/94 και C-292/94, Denkavit κ.λπ., Συλλογή 1996, σ. I-5063, σκέψη 49, και Konle, προαναφερθείσα, σκέψη 58).

101 Εντούτοις, στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο έχει στη διάθεσή του όλα τα στοιχεία προκειμένου να κρίνει αν συντρέχουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για τη θεμελίωση ευθύνης του κράτους μέλους.

Επί του παραβιασθέντος κανόνος δικαίου, ο οποίος πρέπει να παρέχει δικαιώματα στους ιδιώτες

102 Οι κανόνες του κοινοτικού δικαίου των οποίων η παραβίαση προβάλλεται στην κύρια δίκη είναι, όπως προκύπτει από την απάντηση στο τρίτο ερώτημα, τα άρθρα 48 της Συνθήκης και 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68. Οι διατάξεις αυτές ρυθμίζουν τις συνέπειες της θεμελιώδους αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων εντός της Κοινότητας, απαγορεύοντας οποιαδήποτε δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, ιδίως όσον αφορά τις αμοιβές.

103 Δεν χωρεί αμφιβολία ότι σκοπός των διατάξεων αυτών είναι η παροχή δικαιωμάτων στους ιδιώτες.

Επί του κατάφωρου χαρακτήρα της παραβιάσεως

104 Επιβάλλεται, προκαταρκτικώς, να υπομνηστεί η εξέλιξη της διαδικασίας στο πλαίσιο της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Verwaltungsgerichtshof της 24ης Ιουνίου 1998.

105 Στο πλαίσιο της εκκρεμούσας ενώπιόν του διαφοράς μεταξύ του G. Köbler και του Bundesminister für Wissenschaft, Forschung und Kunst (Ομοσπονδιακού Υπουργού Επιστημών, Έρευνας και Τεχνών) αναφορικά με την άρνηση του δεύτερου να χορηγήσει στον G. Köbler το προβλεπόμενο από το άρθρο 50 bis του GG ειδικό επίδομα αρχαιότητας, το εν λόγω δικαστήριο υπέβαλε προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης και των άρθρων 1 έως 3 του κανονισμού 1612/68, με διάταξη της 22ας Οκτωβρίου 1997, η οποία καταχωρίστηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου με τον αριθμό C-382/97.

106 Στη διάταξη αυτή το Verwaltungsgerichtshof τονίζει, μεταξύ άλλων, ότι, προκειμένου να αποφανθεί επί της εκκρεμούσας ενώπιόν του διαφοράς, «κρίσιμη σημασία έχει το ζήτημα αν αντιβαίνει προς το κοινοτικό δίκαιο, και συγκεκριμένα προς το άρθρο 48 της Συνθήκης [...], το γεγονός ότι ο Αυστριακός νομοθέτης εξαρτά τη χορήγηση του "προβλεπόμενου για τους τακτικούς καθηγητές πανεπιστημίου ειδικού επιδόματος αρχαιότητας", το οποίο δεν έχει τον χαρακτήρα ούτε ανταμοιβής για την επίδειξη πίστεως ούτε άλλης ανταμοιβής, αλλά αποτελεί τμήμα των αποδοχών στο πλαίσιο

προαγωγής σε ανώτερο μισθολογικό κλιμάκιο, από την ύπαρξη δεκαπενταετούς προϋπηρεσίας σε αυστριακό πανεπιστήμιο».

107 Επιβάλλεται, κατ' αρχάς, η διαπίστωση ότι από τη διάταξη αυτή παραπομπής προκύπτει, χωρίς αμφιβολία, ότι το Verwaltungsgerichtshof είχε τότε τη γνώμη ότι, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, το ειδικό επίδομα αρχαιότητας δεν συνιστούσε ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

108 Δεύτερον, από τις γραπτές παρατηρήσεις της Αυστριακής Κυβερνήσεως στην υπόθεση C-382/97 προκύπτει ότι, προκειμένου να αποδείξει ότι το άρθρο 50 bis του GG δεν συνιστά παραβίαση της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων που απορρέει από το άρθρο 48 της Συνθήκης, η κυβέρνηση αυτή υποστήριξε απλώς ότι το προβλεπόμενο από τη διάταξη αυτή ειδικό επίδομα αρχαιότητας συνιστά ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

109 Τέλος, επιβάλλεται να υπομνηστεί ότι το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει, στις σκέψεις 22 και 23 της προαναφερθείσας αποφάσεώς του Schöning-Κουγεβετοπούλου, ότι μέτρο που εξαρτά τις αμοιβές εργαζομένου από την αρχαιότητά του, αλλά αποκλείει οποιαδήποτε δυνατότητα συνυπολογισμού ομοειδών περιόδων απασχολήσεως που συμπληρώθηκαν στη δημόσια υπηρεσία άλλου κράτους μέλους, είναι δυνατόν να συνιστά παράβαση του άρθρου 48 της Συνθήκης.

110 Έχοντας υπόψη, αφενός, ότι το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι ένα τέτοιο μέτρο είναι δυνατόν να συνιστά παράβαση αυτής της διατάξεως της Συνθήκης και, αφετέρου, ότι η μόνη δικαιολογία που προέβαλε σχετικώς η Αυστριακή Κυβέρνηση ήταν αβάσιμη ενόψει της ίδιας της διατάξεως παραπομπής, ο Γραμματέας του Δικαστηρίου, με επιστολή της 11ης Μαρτίου 1998, διαβίβασε στο Verwaltungsgerichtshof την προαναφερθείσα απόφαση Schöning-Κουγεβετοπούλου, προκειμένου να κρίνει

αν έχει τα αναγκαία για την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου στοιχεία, προκειμένου να αποφανθεί επί της εκκρεμούσας ενώπιόν του διαφοράς, και του ζήτησε να απαντήσει αν, ενόψει αυτής της αποφάσεως, έκρινε σκόπιμο να εμμείνει στην αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

111 Με διάταξη της 25ης Μαρτίου 1998, το Verwaltungsgerichtshof ζήτησε από τους διαδίκους της εκκρεμούσας ενώπιόν του διαφοράς να διατυπώσουν τη γνώμη τους επί της αιτήσεως του Γραμματέα του Δικαστηρίου, διατυπώνοντας, προσωρινώς, την άποψη ότι το νομικό ζήτημα που αποτελούσε το αντικείμενο της προδικαστικής διαδικασίας είχε ήδη επιλυθεί υπέρ της απόψεως του G. Köbler.

112 Με διάταξη της 24ης Ιουνίου 1998, το Verwaltungsgerichtshof ανακάλεσε την αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως κρίνοντας ότι δεν ήταν πλέον χρήσιμη για την επίλυση της ενώπιόν του διαφοράς η εμμονή στην αίτηση αυτή. Διευκρίνισε ότι το κρίσιμο εν προκειμένω ζήτημα ήταν αν το προβλεπόμενο από το άρθρο 50 bis του GG ειδικό επίδομα αρχαιότητας συνιστά ή όχι ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως και ότι το ζήτημα αυτό έπρεπε να επιλυθεί στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου.

113 Το Verwaltungsgerichtshof τονίζει σχετικώς στην απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998 ότι «στηρίχθηκε στην αρχή, στη διάταξή του της 22ας Οκτωβρίου 1997, [...] ότι το ειδικό επίδομα αρχαιότητας των τακτικών καθηγητών πανεπιστημίου δεν έχει τον χαρακτήρα ούτε ανταμοιβής για την επίδειξη πίστεως ούτε άλλης ανταμοιβής» και ότι «η νομική αυτή άποψη, που δεν διατυπώθηκε δεσμευτικά σε σχέση με τους διαδίκους της ενώπιον του διοικητικού δικαστηρίου δίκης, έχει εγκαταλειφθεί». Πράγματι, το Verwaltungsgerichtshof κατέληξε, με την απόφασή του αυτή, στο συμπέρασμα ότι το εν λόγω επίδομα συνιστά πράγματι ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

114 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι, μετά το ερώτημα του Γραμματέα του Δικαστηρίου προς το Verwaltungsgerichtshof αν εμμένει στην αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, το εν λόγω δικαστήριο αναθεώρησε τον βάσει της εθνικής νομοθεσίας χαρακτηρισμό του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας.

115 Κατόπιν του νέου αυτού χαρακτηρισμού του ειδικού επιδόματος αρχαιότητας που προβλέπει το άρθρο 50 bis του GG, το Verwaltungsgerichtshof απέρριψε την προσφυγή του G. Köbler. Πράγματι, με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998, συνήγαγε από την προαναφερθείσα απόφαση Schöning-Κουγεβετοπούλου, ότι, εφόσον το επίδομα αυτό έπρεπε να χαρακτηριστεί ως ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, μπορούσε να δικαιολογηθεί καίτοι, αυτό καθεαυτό, αντίκειται προς την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων που απορρέει από το άρθρο 48 της Συνθήκης.

116 Όπως, όμως, προκύπτει από τις σκέψεις 80 και 81 της παρούσας αποφάσεως, το Δικαστήριο, με την προαναφερθείσα απόφασή του Schöning-Κουγεβετοπούλου, δεν αποφάνθηκε επί του ζητήματος αν και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να δικαιολογηθεί το κώλυμα στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων που συνιστά μια ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως. Συνεπώς, τα συμπεράσματα που συνήγαγε το Verwaltungsgerichtshof από την απόφαση αυτή στηρίζονται σε πεπλανημένη κατανόησή της.

117 Συνεπώς, ενόψει του ότι, αφενός, το Verwaltungsgerichtshof μετέβαλε την κατά την εθνική νομοθεσία ερμηνεία του χαρακτηρίζοντας το προβλεπόμενο από το άρθρο 50 bis του GG μέτρο ως ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, μετά την αποστολή σ' αυτό της προαναφερθείσας αποφάσεως Schöning-Κουγεβετοπούλου, και ότι, αφετέρου, το Δικαστήριο δεν είχε έως τότε την ευκαιρία να αποφανθεί επί του αν μπορεί να δικαιολογηθεί το κώλυμα που συνιστά για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων μια ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, το Verwaltungsgerichtshof όφειλε να εμμείνει στην υποβολή προδικαστικού ερωτήματος.

118 Πράγματι, το εν λόγω δικαστήριο δεν μπορούσε να κρίνει ότι η επίλυση του συγκεκριμένου νομικού ζητήματος προέκυπτε από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου ή ότι δεν χωρούσε σχετικώς καμία εύλογη αμφιβολία (βλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1982, 283/81, CILFIT κ.λπ., Συλλογή 1982, σ. 3415, σκέψεις 14 και 16). Συνεπώς, δυνάμει του άρθρου 177, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης, είχε την υποχρέωση να εμμείνει στην αίτησή του για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

119 Επιπροσθέτως, όπως προκύπτει από την απάντηση στο τρίτο ερώτημα, μέτρο όπως το προβλεπόμενο από το άρθρο 50 bis του GG ειδικό επίδομα αρχαιότητας, έστω και

αν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, συνεπάγεται κώλυμα για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων αντίθετο προς το κοινοτικό δίκαιο. Συνεπώς, με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998, το Verwaltungsgerichtshof παραβίασε το κοινοτικό δίκαιο.

120 Επιβάλλεται, κατά συνέπεια, να εξεταστεί αν αυτή η παραβίαση του κοινοτικού δικαίου ενέχει πρόδηλο χαρακτήρα, ενόψει ιδίως των στοιχείων που πρέπει να ληφθούν σχετικώς υπόψη σύμφωνα με τις ενδείξεις των σημείων 55 και 56 της παρούσας αποφάσεως.

121 Από αυτής της απόψεως πρέπει, πρώτον, να ληφθεί υπόψη ότι η παραβίαση των κοινοτικών κανόνων, η οποία αποτελεί το αντικείμενο απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα, δεν μπορεί να λάβει ένα τέτοιο χαρακτηρισμό.

122 Πράγματι, το κοινοτικό δίκαιο δεν ρυθμίζει ρητώς αν μέτρο που σκοπεί στο να παρακινήσει τους εργαζομένους να παραμείνουν πιστοί στον εργοδότη τους, όπως η ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως, και το οποίο συνεπάγεται κώλυμα στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, μπορεί να δικαιολογηθεί και επομένως, να θεωρηθεί σύμφωνο προς το κοινοτικό δίκαιο. Απάντηση στο ζήτημα αυτό δεν προέκυπτε, επίσης, από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Επιπροσθέτως, η απάντηση στο ζήτημα αυτό δεν ήταν προφανής.

123 Δεύτερον, το γεγονός ότι το εθνικό δικαστήριο, όπως διαπιστώθηκε στη σκέψη 118 της παρούσας αποφάσεως, όφειλε να εμμείνει στην αίτησή του για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν επηρεάζει το συμπέρασμα αυτό. Πράγματι, εν προκειμένω, το Verwaltungsgerichtshof αποφάσισε να ανακαλέσει την αίτησή του για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως κρίνοντας ότι η απάντηση στο προς επίλυση ζήτημα κοινοτικού δικαίου είχε ήδη δοθεί με την προαναφερθείσα απόφαση

Schöning-Κουγεβετοπούλου. Συνεπώς, το Verwaltungsgerichtshof έκρινε ότι δεν ήταν πλέον αναγκαίο να υποβάλει το ερμηνευτικό αυτό ζήτημα στην κρίση του Δικαστηρίου, λόγω πεπλανημένης κατανοήσεως αυτής της αποφάσεως.

124 Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, και ενόψει των περιστατικών της συγκεκριμένης υποθέσεως, η διαπιστωθείσα στη σκέψη 119 της παρούσας αποφάσεως παραβίαση δεν πρέπει να θεωρηθεί ως ενέχουσα πρόδηλο χαρακτήρα και, κατά συνέπεια, ως κατάφωρη.

125 Επιβάλλεται να προστεθεί ότι η απάντηση αυτή ουδόλως επηρεάζει τις υποχρεώσεις που προκύπτουν για το οικείο κράτος μέλος από την απάντηση που έδωσε το Δικαστήριο στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα.

126 Συνεπώς, στο τέταρτο και στο πέμπτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι παραβίαση του κοινοτικού δικαίου όπως αυτή που προκύπτει, υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης, από την απόφαση του Verwaltungsgerichtshof της 24ης Ιουνίου 1998 δεν ενέχει τον απαιτούμενο πρόδηλο χαρακτήρα ώστε να θεμελιωθεί, δυνάμει του κοινοτικού δικαίου, η ευθύνη κράτους μέλους λόγω αποφάσεως ενός των αποφαινομένων σε τελευταίο βαθμό δικαιοδοτικών του οργάνων.

Επί των δικαστικών εξόδων

127 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Αυστριακή, η Γερμανική, η Γαλλική, η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Επιτροπή, που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει, ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης, τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε το Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien με διάταξη της 7ης Μαΐου 2001, αποφαίνεται:

1) Η αρχή κατά την οποία τα κράτη μέλη υποχρεούνται να αποκαθιστούν τις ζημίες που υπέστησαν οι ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου καταλογιστέες σε αυτά εφαρμόζεται, επίσης, όταν η παραβίαση προκύπτει από απόφαση δικαστηρίου κρίνοντος σε τελευταίο βαθμό, εφόσον ο παραβιασθείς κανόνας του κοινοτικού δικαίου αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, η παραβίαση είναι κατάφωρη και υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παραβιάσεως της υποχρεώσεως που υπέχει το κράτος και της ζημίας που υπέστησαν οι ζημιωθέντες. Προκειμένου να καθοριστεί αν η παραβίαση είναι κατάφωρη, στην περίπτωση που η συγκεκριμένη παραβίαση προκύπτει από μια τέτοια απόφαση, ο αρμόδιος εθνικός δικαστής οφείλει, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιομορφία του δικαστικού λειτουργήματος, να εξετάσει αν η παραβίαση έχει πρόδηλο χαρακτήρα. Στην έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους απόκειται να ορίσει το δικαστήριο που είναι αρμόδιο για την επίλυση διαφορών σχετικών με την αποζημίωση αυτή.

2) Τα άρθρα 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 39 ΕΚ) και 7, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο

εσωτερικό της Κοινότητας, έχουν την έννοια ότι αποκλείουν τη χορήγηση, υπό προϋποθέσεις όπως αυτές που προβλέπει το άρθρο 50 bis του Gehaltsgesetz 1956 (νόμου περί μισθολογίου του 1956), όπως τροποποιήθηκε το 1997, ειδικού επιδόματος αρχαιότητας το οποίο, κατά την ερμηνεία που έδωσε το Verwaltungsgerichtshof (Αυστρία) με την απόφασή του της 24ης Ιουνίου 1998, αποτελεί ανταμοιβή για την επίδειξη πίστεως.

3) **Παραβίαση του κοινοτικού δικαίου όπως αυτή που προκύπτει, υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης, από την απόφαση του Verwaltungsgerichtshof της 24ης Ιουνίου 1998 δεν ενέχει τον απαιτούμενο πρόδηλο χαρακτήρα ώστε να θεμελιωθεί, δυνάμει του κοινοτικού δικαίου, η ευθύνη κράτους μέλους λόγω αποφάσεως ενός των αποφαινομένων σε τελευταίο βαθμό δικαιοδοτικών του οργάνων.**

Rodríguez Iglesias	Puissochet	Wathelet
Schintgen	Timmermans	Gulmann
Edward	La Pergola	Jann
Σκουρής	Macken	Colneric
von Bahr	Cunha Rodrigues	Rosas

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 30 Σεπτεμβρίου 2003.

Ο Γραμματέας — Ο Πρόεδρος

R. Grass — G. C. Rodríguez Iglesias